

GEORG RENATUS SOLTA, *Einführung in die Balkanlinguistik mit besonderer Berücksichtigung des Substrats und des Balkanlateinischen*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1980, pp. X + 261, 8° + 1 mapa (за распространетоста на трако-дакиското население).

Заедничките структурни особености на балканските јазици, кои припаѓаат на различни и.-е. потфамиллии, уште во минатиот век го привлекоа вниманието на истакнати индоевропеисти. Во почетокот на овој век веќе се создава и научна дисциплина балканско јазикознание. Студиите од оваа област се мошне засилени и задлабочени особено во последните дваесеттина години. Покренати се нови балканолошки списанија, а од 1966 г. редовно се одржуваат и меѓународни балканолошки конгреси, на кои балканското јазикознание од синхрона и дијахрона гледна точка зазема прво место во третираната проблематика. Паралелно со студиите на одделни стари и современи балкански јазици, во последно време се појавија и неколку прирачници од типот на *Linguistique balkanique* од Sandfeld, каде што се врши синтеза на досега постигнатите резултати во генетското и типолошкото објаснување на заедничките прти во јазиците од овој ареал. Неодамна во Германија се јавија два такви прирачника: *Die Balkansprachen. Eine Einführung in die balkanphilologie*, Heidelberg 1975 од Н. W. Schaller и прикажувања книга на Solta.

G. R. Solta, класичар и романист, ученик на познатиот балканолог и албаноолог Norbert Jokl (во 1934—1938 год.), се прифатил да го напише овој увод на предлог од издавачката куќа Wissenschaftliche Buchgesellschaft од Darmstadt. Со оглед на тоа што целокупната јазична материја овде се разгледува со посебен осврт кон супстратот и балканскиот латински и близу две третини од содржината се однесува на историската позадина што го условила единството во балканските јазици, оваа книга заслужува да се одбележи и во едно класично списание, какво што е Жива Антика. Книгата е поделена на 4 глави:

I — Увод, каде што накратко го објаснува поимот балканска лингвистика (Schaller употребува термин балканска филологија), потоа, положбата на балканската лингвистика во теоријата на јазичното сродство (јазични сојузи) опсег и задачи на балканската лингвистика.

II — Балкански супстрат: А. Старите балкански јазици: тракиски, тракиско-дакиски, тракиско-илирски, илирски, пајонски, дардански; Б. Супстратни зборови во романскиот и нивниот однос кон албанскиот, поделени во семантички групи (сточарство, облека, населби, теренски конфигурации, имиња на животни, растенија и друго) и општ поглед на албано-романските супстратни зборови по однос на балканско-карпатскиот и медитеранскиот јазичен слој.

III — Балканските јазици во светлината на историјата — општо за латинизирањето на Балканскиот Полуостров и посебно за: романскиот — етногенеза, карактеристика на романскиот латинитет, романски дијалекти (аромански, мегленовлашки) контакти на романскиот со други јазици (словенски, грчки, германски); албански — етногенеза, албански заемоодноси (со латинскиот, грчкиот, словенските јазици); далматски; латинско-романски елементи во хрватскиот; латински елементи во бугарскиот, грчкиот и најпосле за улогата на турскиот во рамките на балканската лингвистика.

IV — Балканизми: А. Фонетски балканизми; В. Морфолошки: постпозитивен член, совпаѓање на дативот со генитивот; В. Синтаксички: редуција на инфинитивот, образување на футурот и други; вокативот како жива граматичка категорија, компарација на придавките и на крајот:

Поговор, Избор на одбрана литература по глави (инаку под линија се цитира и друга обемна литература); Регистер (предметен и на зборови), составен од Martin Peters.

Од прегледот на содржината се забележува дека авторот фрла најсилен акцент на романскиот и албанскиот. Иако се овие јазици познати во писмена форма од скоро, нивното балканско потекло може да се следи преку јазични анализи од многу старо време. Со систематските студии на познати индо-

европеисти, балканолози, класични филолози, романисти, слависти и албанолози од минатиот и овој век, како Miklosich, Tomaschek, G. Meyer, Kretschmer, Jokl, Krahe, Sandfeld, Барић, Скок, Čabej, Mihaescu, Russu, Дечев, Георгиев, Десницакаја, Катичић и многу други, знатно се расветлува проблематичното потекло на овие два балкански јазици. Неоспорно Solta вложил голем напор да ја простудира огромната литература, често со противречни мислења и да ни претстави мошне прегледен и подробен опис на романскиот и албанскиот. Од овде јасно се гледа блиското сродство меѓу албанскиот и романскиот на сите нивоа: во супстратната лексика и латинските заемки, во фонетиката (ист вокализам, ротацизам на *n*) и во сите морфо-синтаксични особености.

Меѓу типичните балкански јазици (албански и романски) Solta го става и бугарскиот, а новогрчкиот и српско-хрватск от ги смета за периферни балкански јазици. Современиот македонски е спомнат само како дијалектна писмена форма на бугарскиот и делумно во врска со тројниот постпозитивен член. Во тој поглед овој прирачник претставува чекор назад во споредба со спомнатиот увод на Schaller, каде што македонскиот со право се третира како самостоен јазик од најтесниот круг на балканските јазици. Од географска гледна точка македонскиот е централен балкански јазик. Нема сомневање дека од јужнословенските јазици тој е со најразвиена балканска граматичка структура. Не е случајно што во тој поглед македонскиот најмногу се оддалечил од другите словенски јазици (вклучително и од бугарскиот) и придобил црти заеднички со несловенските балкански јазици (покрај спомнатите во оваа книга, уште и задолжителен удвоен директен и индиректен објект, проклиза на кратките заменски форми, систем на глаголска флексија во перфект со „имам“ и др.). Инаку треба да се признае дека Solta овде има убаво избран материјал за консеквенциите од контактите и заемните влијанија меѓу словенските и несловенските балкански јазици. Во јужнословенските јазици, со исклучок на словенечкиот којшто е географски пооддалечен, се проникнати елементи (како лексички така и граматички) од несловенските и обратно, во несловенските балкански јазици се примени бројни словенизми.

Во врска со античките балкански јазици Solta исто така не дава полна слика. Покрај тракискиот и илирскиот, за кои тој само цитира мислења на други иследувачи, овде им посветува доста простор на пајонскиот и дарданскиот од кои се останати одвај по 4-5 глоси. Античкиот македонски, меѓутоа, од кој се познати преку стотина глоси, речиси воопшто не го зема под обзир. На грчкиот, којшто е со најдолга писмена историја, исто така му дава второстепено место.

Навистина, со насловот на книгата (Увод во балканската лингвистика со посебен осврт на супстратот и балканскиот латински) авторот го ограничи опсегот на студијата. Неоспорно е дека балканскиот латински одиграл огромна улога во создавањето на балканскиот јазичен сојуз. За тоа сигурно придонесла и римската политичка доминација на Балканскиот Полуостров во тој период околу 600 години. Латинскиот јазик како административен, а во голем број ветерански колонии и говорен, бил раширен по целиот Балкански Полуостров и послужил како база за создавање на балканско јазично единство. Грчкиот се зборувал, главно, во приморски градски центри и во грчки колонии покрај поголемите реки во внатрешноста на Полуостровот. Но не треба да се заборава историскиот факт дека латинскиот пред да се рашири на Балканот примил многу грчки елементи. Почнувајќи од III в. пр. н.е., кога Рим ја потчинил јужна Италија, т.н. Magna Graecia, римската школа била во рацете на Грци, доведени како робови од покорените грчки колонии. Латинскиот изобилува не само со позајмени или преведени грчки зборови, туку и со други структурни грцизми почнувајќи со акцентот па сè до разни морфолошки и синтаксички калки. Следователно, грчки елементи се ширеле на Балканот како директно од грчките колонии и преку разни миграции, така и индиректно преку латинскиот. Само од географски аспект грчкиот може донекаде да се смета за периферен балкански, а суштински и структурно новогрчкиот е тесно, генетски поврзан со другите балкански јазици. Грчки морфолошки обрасци, чиј внатрешен развој може да се следи од постаро време, послужиле за база на поедини балканизми (сп. футур со $\theta\acute{\epsilon}\lambda\omega$). Во никој случај новогрчкиот не може да се издначи со ста-

тусот на српскохрватскот како периферен балкански јазик. Југоисточните (торлачки) српски говори можат донекаде да се споредуваат со новогрчкиот, но во поглед на нивниот историски развој и овде има огромни разлики.

Разгледувајќи ги одделните јазични особености, т.н. балканизми и самиот Solta не можеше да не се придружи кон мислењето на Sandfeld дека грчкиот извршил големо влијание при нивното формирање (на пр. развојот на членот, совпаѓање на датив со генитив, футурот со *volo* и др.). Но при тоа тој оди чекор понатаму. Кога зборува за развојот на овие особености (фонетски, морфолошки, синтаксички, макар што е тешко да се повлече јасна граница меѓу морфолошките и синтаксичките особености), тој се држи до принципот, истакнат и од други балканолози, според кој во формирањето на овие особености учествувале повеќе различни фактори. Тоа Solta го илустрира особено кога го разгледува постпозитивниот член. Тој се согласува со други балканолози дека во развојот на ваквиот член имало и супстратно влијание. Се претполага дека поткрепа за тоа пружа арменскиот со троен постпозитивен член, а познато е дека арменскиот потекнува од фригискиот којшто некогаш се зборувал на Балканот. Основа за појава на ваков член има и во балтословенскиот и иранскиот. При тоа Solta допушта и делумно грчко и латинско влијание, а истовремено води сметка и за дивергентната практика во живите балкански јазици. И во развојот на другите балканизми тој укажува на цел ред можности и заемни влијанија. Суштината на балканската лингвистика ја наоѓа токму во тоа откривање на внатрешното јазично сродство во балканските јазици. Методолошки е сосема исправно што тој смета дека не е доволно да се установи само еден фактор во развојот на балканизмите, а треба да се оди во поголема длабина и ширина и мотивирано да се објаснуваат сличностите и разликите во одделните балкански јазици. Така, балканската лингвистика може да стане модел и метод за објаснување на особеностите и во други јазични сојузи.

Материјата на балканското јазикознание е мошне комплицирана и не му било лесно на авторот да ја напише оваа книга. Научниот приод на Солта заслужува пофалба. И со својата богата содржина оваа книга може корисно да послужи како увод во проучувањето на балканските (современи и антички) јазици. Овде читателот може да најде драгоцените библиографски податоци за оваа проблематика. Покрај изборот на литературата за одделни глави, во книгата има 1266 белешки под линија. Често под една белешка се спомнуваат и по неколку библиографски податоци.

Меѓутоа, треба да се има пред вид и фактот дека овој прирачник има и празнини. Како што веќе одбележивме, овде има пропусти во составот не само на современите, туку и на античките балкански јазици. И по однос на балканолошката литература книгата не е исцрпна. И покрај бројните библиографски податоци овде има знатни пропусти. На студиите од некои балканолози, како Десницкаја, Гоѓаб, Намр, Конески и др., не им е дадено заслуженото место. Има пропусти и во одделот за балканизмите. Некои од нив, не помалу карактеристични за балканските јазици, како удвојувањето на објектот, системот на перфект со „имам“, воопшто не нашле место во овој прирачник. Па и меѓу оние што се разгледани се забележува голема неуредначеност. Додека на членот му посветува преку 20 страници, други се разгледани бегло на по три-четири страници. Така, оваа книга има свои добри страни, но и недостатоци.